

С. М. КИРЖАЄВ (Київ)

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО АРХЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНТ

(Чи існувала в товаристві окрема Археографічна комісія?)

У працях з історії української археографії досі нез'ясованою залишається проблема діяльності Археографічної комісії Українського наукового товариства у Києві. Дослідники, згадуючи цю наукову інституцію у зв'язку з організаційним оформленням АК ВУАН¹, спираються лише на ретроспективну інформацію, подану вперше М.С.Грушевським 1926 р. у передмові до першого видання оновленої АК ВУАН – “Українського археографічного збірника” (т.І) – і пізніше повторену у звідомленні історичної секції за 1926 р.²

При цьому версія про об'єднання 1921 р. трьох археографічних інституцій (Постійна комісія для видання пам'яток мови, письменства та історії (Археографічна комісія) УАН, Київська комісія для розбору давніх актів та Археографічна комісія УНТ) зазнає різноманітних інтерпретацій. Документально підтвердженим проте є факт остаточного організаційного утворення АК ВУАН шляхом об'єднання у квітні 1921 р. двох комісій: Постійної комісії для видання пам'яток мови, письменства та історії УАН (розпочала роботу 1919 р.) та Київської комісії для розбору давніх актів, заснованої ще 1843 р.³

Зміст оприлюднених відомостей щодо діяльності АК УНТ дуже стислий: утворена 1913 р. комісія, яка мала доповнювати і продовжувати практику видання джерел з історії України, розпочату в плановому порядку Київською комісією для розбору давніх актів та Археографічною комісією НТШ, не встигла розгорнути свою роботу; вона лише здійснила видання допитів кирило-мефодіївських братчиків та почала публікацію матеріалів Генерального слідства полків Лівобережної України. Підготовлене до друку “Генеральне слідство Стародубського полку” внаслідок війни та антиукраїнських репресій залишилося ненадрукованим. Комісія ж з початком світової війни припинила свою діяльність.

На сьогодні маємо спірні свідчення щодо існування і діяльності археографічної структури товариства в узагальнюючих статтях про діяльність історичної секції УНТ. О.Грушевський, який фактично заступав М.Грушевського на чолі історичної секції, 1924 р., вже після повернення брата в Україну, писав, що історична секція лише мала намір утворити

окрему Археографічну комісію для планомірного студіювання та видавання пам'яток, особливо з історії Лівобережжя. Про роки 1917-1920 він пише, що "коло історичної секції працювала комісія чи підсекція археографічна, яка провадила свою роботу в тіснім зв'язку з історичною секцією, отримувала від неї вказівки щодо своєї праці". Автор навіть вказує на контакти цієї підсекції з АК УАН і Київською археографічною комісією та на самостійне існування підсекції після об'єднання останніх⁴. Враховуючи це, а також брак до цього часу монографічного дослідження щодо діяльності УНТ, обмаль архівної джерельної бази проблеми, спробуємо висловити деякі міркування.

На жаль, нам не вдалося розшукати документальних свідчень про діяльність АК УНТ від часу її заснування. Можливо, це зумовлено невеликою кількістю матеріалів діяльності історичної секції УНТ, що збереглися. Протоколи Ради УНТ, фіксуючи утворення інших спеціалізованих комісій (етнографічна, мовна, статистично-економічна), деякі факти проведення роботи по підготовці археографічних видань, не мають жодних звісток за 1912-1914 р. щодо пропозиції або формального створення Археографічної комісії, планів її діяльності. Протоколи Ради фіксують рішення про купівлю літературних рукописів і документальних джерел, оплату копіювання документів для їх публікації в "Записках" (наприклад, за проханням голови історичної секції М.Василенка, в грудні 1912 р. йому було виділено кошти на копіювання записки Г.А.Полетики "Историческое известие на каком основании Малая Россия была под республикою Польскою и на каких договорах отдалась российским государям..."⁵); ухвали розширити діяльність УНТ видаванням Етнографічного збірника (готувала Етнографічна комісія) і видаванням пам'яток української старовини, друкувати регулярний тримісячник з українознавства "Україна" з поширеною програмою і окремо видавати матеріали під назвою "Українознавство"⁶. В грудні 1913 р. було ухвалено видати Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку (М.Василенко) як I-й том публікації матеріалів. На 1914 р. планувалося видрукувати історичні матеріали, а видання першого тому "Слідства" взяли на себе нащадки С.Грушевського з тим, щоб присвятити видання пам'яті останнього. Ухвалено перейняти це видання у НТШ, заплатити йому витрачені гроші, а 1915 р. – продовжити друк "Слідства"⁷.

Не винайдено жодних згадок щодо утворення АК УНТ серед листування М.Василенка з М.Грушевським та В.Модзалевським, хоча кореспонденти досить активно обговорювали справи публікації пам'яток.

Можна припустити, що після конфлікту М.Грушевського з НТШ у Львові влітку 1913 р., в УНТ справді обговорювалося питання утворення власної археографічної інституції. За планами 1911-1913 рр. АК НТШ провадила підготовку до видання "Дневника Я.Марковича" (В.Модзалевський за редакцією М.Василенка) та "Генерального слідства про маєтності Стародубського полку" (М.Василенко) як томів "Жерел"⁸.

Здійснюючи видавничу діяльність, УНТ у перші п'ять років існування не мало фінансових можливостей видавати археографічно окремі пам'ятки. Згадані видання, запропоновані М.Василенком та В.Модзалевським, за підтримкою М.Грушевського було внесено до планів АК НТШ⁹, хоча їхній друк здійснювався у Києві. Якщо "Дневник Я. Марковича" (лише один, 4-й том) 1913 р. вдалося видати друком як спільну працю львівського та київського товариств, то, як бачимо з документів, видання "Генерального слідства про маєтності Стародубського полку" цілком взяло на себе УНТ. Внаслідок висилки М.Грушевського до Росії друк було припинено, невідома навіть доля вже видрукованих аркушів. Збірка допитів кирило-мефодіївців вишла 1915 р. окремим відбитком, хоча була складовою збірника статей і матеріалів, присвяченого 100-річчю з дня народження Т.Г.Шевченка.

1916 р. історична секція УНТ перервала свою працю, а поновила лише 1917 р. Хоча в 1917-1919 рр. отримало друкарню, основною формою діяльності секції були наукові засідання та проголошення наукових доповідей, почалася також робота щодо описування київських архівних збірок документів¹⁰. У грудні 1918 р. Рада УНТ ухвалила пропозиції історичної секції продовжувати публікацію розпочатих раніше археографічних видань, виділила на це гроші, але про АК в протоколі не згадується¹¹.

1920 р. УНТ поставило перед собою завдання підняти рівень наукової діяльності. Керівництво УНТ вважало, що товариство, яке до недавніх часів було ледве не єдиним осередком організованої наукової праці в українських національних формах, мусить залишатися центром української наукової думки і організованої наукової праці, незважаючи на те, що вже утворені і працювали інші вогнища національної науки (Український державний університет у Києві, Українська Академія наук). Товариство мало залишатися "вільною науковою асоціацією, збудованою на основах широко громадських, які цілковито виключають ту, іноді необхідно потрібну, вузькість і формальність, що панує часто в наукових установах, зв'язаних безпосередньо не тільки з громадянством, але й з державою, і які виконують свою роботу по плану, наміченому державою"¹². Метою товариства було згуртувати навколо себе всі дійові й творчі українські наукові сили, в тому числі й ті, які через відокремленість від офіціальних наукових інституцій потребують об'єднання і наукового керівництва.

Історична секція пропонувала здійснити деяку організаційну перебудову своєї діяльності, щоб зосередити основну роботу в новоутворюваних, досить самостійних комісіях. Серед запропонованих у лютому 1920 р. комісій на першому місці названо Комісію археографічну, а також Комісію по опису архівів. Що стосується останньої, то вона мала складати реєстри архівних збірок, починаючи з київських, і цим забезпечувати організацію раціональної науково-історичної праці¹³. Безпосереднім завданням Комісії археографічної вважалася підготовка до видання історичних пам'яток, у першу чергу: а) літописів князівських часів (Повість Временних літ за Лаврентіївським списком, Лаврентіївський та Іпатіївський літописи); б) літописів XVII і

XVIII ст. (Хроніка Софоновича, літописи Самовидця та Граб'янки, Й.Єрлича). На думку керівництва історичної секції (доповідню записку підписали В.Данилевич, М.Макаренко, В.Модзалевський, Є.Перфецький, О.Гермайзе та М.Ткаченко), комісія могла б зайнятися одночасно виданням і таких пам'яток, як літопис Густинського монастиря, Руська Правда, "Синопис" І.Гізеля, Києво-Печерський Патерик, Четві-Мінеї Д.Туптала тощо¹⁴. Питання друку передбачалося передати у відання спеціальної Видавничої комісії історичної секції УНТ.

Однак протягом 1921-1924 рр. історична секція за участю АК ВУАН провадила лише опис київської частини Рум'янцевського опису України та збірки рукописів О.Лазаревського.

Таким чином, не заперечуючи спроб і намагань УНТ створити окрему археографічну інституцію, активну співучасть членів історичної секції у праці АК УАН та Київської комісії для розбору давніх актів (у т.ч. і як члени тих комісій), а потім у формуванні планів і в розв'язанні окремих завдань об'єднаної АК ВУАН, слід вважати перебільшенням тези щодо діяльності АК УНТ як окремої інституції. Проте ідеї і традиції археографічних студії УНТ знайшли втілення у праці АК ВУАН.

Цей попередній висновок не розв'язує проблеми визначення наукового доробку УНТ в галузі археографії, тому спробуємо коротко розглянути це питання.

Аналіз видавничої продукції товариства свідчить, що поряд з поодинокими суто археографічними виданнями (опублікованими та нездійсненими) низка документальних, літературно-історичних джерел була надрукована у періодиці товариства: "Записках УНТ", "Записках історичної та філологічної секції УНТ", "Україні" (1907-1918), "Українському науковому збірнику".

Як уже згадувалося, УНТ видало лише дві великі археографічні публікації: 1915 р. у "Збірнику пам'яті Т.Шевченка", а також окремим відбитком вийшли "Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського брацтва", які, як вказано у титулі, "приладів до друку" М.Грушевський; "Дневника Я.Марковича" (т. 4), що вийшов 1913 р. слід, на нашу думку, також віднести до видань УНТ.

Видання четвертого тому "Дневника Я.Марковича" стало продовженням праці, розпочатої ще О.М.Лазаревським, який видав перші томи. Нове видання виконано мовою оригіналу з деякими археографічними емендаціями щодо вживання великих літер, поділу слів. В.Модзалевський намагався досягти максимальної ідентичності в передачі тексту. Пояснення щодо тексту та змісту подано українською мовою у підрядкових примітках. У виданні вміщено стислу передмову упорядника й зауваження редакції.

Публікація зазначеного тому щоденника (залишилися неопублікованим текст, що обіймав би ще два томи) була значним внеском у нарративну

джерельну базу досліджень історії України XVIII ст. Проте видання не можна вважати зразковим навіть з погляду тогочасної наукової археографії. Подано, на наш погляд, дуже стислий археографічний опис оригіналу, бракує відомостей про місце його зберігання, факсиміле хоч би окремих сторінок, покажчиків (скоріше всього передбачалося подати покажчики в останньому, 7-му, томі “Дневника”, але роботу щодо його видання не було навіть розпочато). Впадає у вічі велика кількість знаків запитання у дужках, якими упорядник висловлює сумнів щодо правильності прочитання тексту, а також позначає непрочитані з різних причин місця. Вжито однакові за формою (цифрові) виноски для приміток як текстуальних так і стосовно змісту.

“Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського братства” були для свого часу унікальним виданням, найповнішою публікацією документів слідчої справи. Як зазначив М.Грушевський у передмові, для видання використано офіційні документи, а також звірені копії тих матеріалів слідства, що зберігалися в архіві “III отделения”, а також серед документів київського генерал-губернатора, доступ до яких був суворо обмежений. Лише одиниці з них (допити Т.Шевченка та М.Костомарова, частково М.Гулака а також донос О.Петрова) вдалося видати під час скасування політичної цензури в роки першої російської революції¹⁵. Опубліковані 1915 р. 28 документів, цінність яких важко перебільшити, поряд з відомостями щодо діяльності братчиків, несли багато інформації з життя української інтелігенції 1840-х років, історії ідейних течій в українському революційно-демократичному русі. Грушевський надрукував донос О.Петрова, матеріали допитів О.Тулуба, І.Посяди, О.Марковича, М.Гулака, О.Навроцького, Г.Андрузького, М.Костомарова, Т.Шевченка, П.Куліша, В.Білозерського, О.Петрова, а також деяких очних ставок(конфронтацій), покаяний лист Г.Андрузького; подав у передмові стислий критичний аналіз достовірності документів, що друкувалися, зауваження щодо передачі тексту. Передбачалося далі видавати писання і кореспонденцію братчиків.

Документи друкувано мовою оригіналу без змін. Пропуски позначено безпосередньо в тексті крапками або ремарками в дужках: (підчищено), (прогалина). До кожного документа подано заголовок українською мовою. Наприкінці вміщено перелік документів.

Однак і це видання не наслідувало кращих традицій наукової археографії. Хоча М.Грушевський зазначив, що різночитання (“писарські огріхи”) копій, використаних у ньому, не змінюють змісту, на жаль, дати документів у збірнику подано помилково або зовсім не подано (навіть перший документ – донос О.Петрова датується не 1847, а 1848 р.), трапляються перекручення прізвищ осіб.

Заголовки досить стислі, неуніфіковані, часом в них бракує дати, імені особи (або подано російські ініціали), вживано скорочення слів. В тексті іноді замість прикінцевих реквізитів (посвідчення) подано редакторську

ремарку у дужках з посиланням на попередній документ, не завжди роз'яснено, чим зумовлені пропуски в тексті, позначені крапками.

Ремарки упорядника подано безпосередньо в тексті в круглих дужках.

Якщо брак будь-яких легенд можна пояснити неофіційним шляхом отримання копій з напівсекретних архівів, то брак покажчиків, а особливо поточних номерів документів, що друкуються, сприймаються лише як недбалість. Перелічені недоліки знижують науковий рівень цього археографічного видання.

Видання “Генерального слідства про маєтності Стародубського полку” здійснювалося з урахуванням досвіду попередніх публікацій за редакцією М.Василенка. В 1892–1908 рр. вийшли друком подібні описи маєтностей Гадяцького, Київського, Ніжинського та Чернігівського полків. Оскільки М.Василенко ще 1909 р. задумав видавати слідство Стародубського полку, гадаємо, він спирався б на вже опробовані основні принципи публікації.

Упорядник намагався видати “Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку” за біловою (як він вважав) копією, що зберігалася у бібліотеці колеги П.Галагана, хоча мав відомості про наявність оригіналу (вважав його за чернетку) у Московському архіві Міністерства юстиції (нині в складі РДАДА). Про окремі особливості тексту чернетки упорядник планував розповісти у примітках до основного (білового) тексту пам'ятки. Проте, враховуючи, що чернетка має важливі особливості, яких нема у біловому, М.Василенко хотів дещо з чернетки подати окремо, як додаток. Він обіцяв М.Грушевському та АК НТШ подати до видання маленьку монографію-передмову за зразком “Архиву ЮЗР”, що видавала Київська комісія для розбору давніх актів¹⁶.

Друк було розпочато 1911 р. за планами АК НТШ, але ще довго тривала робота по копіюванню рукопису, і, можливо, тому, що М.Василенко не зміг повною мірою використати московський рукопис слідства, а згодом з політичних і фінансових причин вже 1914 р. стало зрозуміло: працю не буде завершено¹⁷.

Як наукова інституція УНТ багато запозичила у НТШ. У періодичних виданнях товариства, як і у львівських виданнях, важливе місце посідали публікації джерельної спадщини українського народу. Поряд з вивченням і публікацією літературних джерел, пам'яток давнього українського письменства здійснено низку публікацій джерел історичних: актів, листів, у тому числі як додатків до наукових розвідок.

М.Грушевський видав у виправленому оригінальному варіанті з столбців Сибірського приказу записку полковника С.Мужилівського, яку той подав російському цареві 1649 р. і де висвітлив початкову історію визвольної війни (Україна. – 1914. – №.2. – С.29–39); надрукував три документи року 1646 з столбців Белгородського столу про долю вдови гетьмана Острянина Пелагеї (Записки УНТ. – 1914. – Кн. 13. – С.45–48). Надрукована М.Грушевським записка В.Білозерського започаткувала публікацію ідейної спадщини кирило-мефодіївців (Україна. – 1914. – № 1. – С.78-83).

М.Возняк видав документи з історії Руїни: листи В.Кочубея та І.Максимовича до І.Новицького, універсал І.Самойловича 1682 р. з нагоди смерті царевича Федора (Записки УНТ. – 1914. – Кн. 13. – С. 76-81). С.Розанов опублікував винайдену серед конволютів Рум'янцевського музею важливу пам'ятку західноруського літописання: "Кройнику 1636 р.", в якій переписувач Змитра зафіксував події 1538–1636 рр. (Український науковий збірник. – М., 1915. – Т.1. – С.21–30).

Низку документів підготував до видання В.Модзалевський: лист Мазепи до шептаківського старости І.Білозерзерецького 1691 р. з виправленої копії (Український науковий збірник. – М., 1915. – Т.1. – С.95-97), універсал Мазепи про аренду шинків у Короповській сотні 1706 р. (Україна. – 1914. – Кн. 3. – С. 74-76), прохання капітана Г.Репешкова до губернатора П.А.Румянцева 1768 р. з реєстром майна (Український науковий збірник. – М., 1916. – Т.2. – С. 49-55), два листи Михайла Бакуринського до Михайла Глібовича-Піроцького 1645-1647 рр. у справах сватання (Україна. – 1914. – Кн. 2. – С. 64-67), документ з історії соляного промислу у першій половині XVIII ст. (Записки УНТ. – 1913. – Кн. 11. – С. 78-79), три цікавих документи щодо фінансового господарства Гетьманщини кінця XVII – початку XVIII ст., а саме в справі податкової оренди з млинів (Записки УНТ. – 1914. – Кн. 13. – С.49-53).

Два документи з Варшавської копії Литовської метрики щодо бунту черкасців і канівців 1536 р. надрукував А.Яковлів (Україна. – 1907. – № 1. – С.81-96). І.Каманін подав три тестаменти Адама Кисіля (Україна. – 1918. – №. 1-2. – С. 49-68). Жалувану грамоту полтавському полковнику І.Черняку 1728 р. з підтвердженням прав на маєтки видав В.Науменко (Український науковий збірник. – М., 1916. – Т.2. – С.49-55)

У додатку до статті В.Данилевич опублікував 4 документи з Розрядного приказу, що містять деякі нові факти з біографії І.Сірка часів його харківського полковництва 1668 р. (Записки УНТ. – 1908. – Кн. 3. – С. 140-148); М.Стадник – текст однієї з тогочасних копій Гадяцької угоди 1658 р. І.Виговського з поляками (Записки УНТ. – 1911. – Кн. 8. – С. 30-39). О.Левицький подав у додатку 13 листів ігумена Лебединського монастиря Філотея Контаровського до ієромонаха Я.Воронковського 1765-1767 рр., в яких поряд з проблемами церковних утисків з боку греко-католицької церкви відображено реальний побут тогочасної української людності (Записки УНТ. – 1912. – Кн. 9. – С. 1-28).

М.Василенко вперше повністю надрукував цікавий памфлет – записку члена Малоросійської колегії Г.Теплова "О непорядках в Малороссии", що відбиває політичні процеси середини XVIII ст., спрямовані на знищення автономного ладу в Лівобережній Україні (Записки УНТ. – 1912. – Кн. 9. – С. 13-54). Документи цензурного комітету про заборону 1862 р. видавати книжки з української тематики подав В.Міяковський (Україна. – 1917. – №1-2. – С.83–90).

Слід згадати публікації епістолярії діячів української культури

XIX ст., які здійснили В.Данилов, Д.Дорошенко, П. Стебницький, збірки листів Ф.Квітки до А.Головатого 1791 р., підготовленої С.Петлюрою (Україна. – 1907. – № 7-8. – С.186-201), та секретних циркулярів уряду на Кубані (Україна. – 1907. – Т. 2. – Кн. 3, ч. 1. – С. 347-350).

Як бачимо¹⁸, тематика публікацій історичних джерел досить широка, намічені головні напрями: історія Гетьманщини, культурного розвитку та громадсько-політичних рухів на Україні в XIX ст. Після 1917 р. з'явилася можливість використовувати архіви карних органів, звернути увагу на матеріали з новітньої історії. Окремі публікації (С.Розанова – “Кройника 1636 р.” С.Петлюри – “Листи Ф.Квітки до А.Головацького”, деякою мірою М.Грушевського – “Записка Мужилівського”) були виконані на досить високому науковому рівні, відповідали вимогам тогочасної наукової археографії. У практиці публікації джерел майже обов'язковими були передмови, подання стислого археографічного опису джерела, короткі легенди і заголовки.

Водночас згадані періодичні органи УНТ не були археографічними, тому публікації джерел здійснювалися несистематично. Публікувалися документи, які висвітлювали лише окремі сторони явища. Загальний рівень археографічної підготовки цих поодиноких публікацій, на жаль, не був однаковим, а часом і не відповідав науковим вимогам. Основною метою видавців було донести до читача документальні свідчення з української історії, насамперед ті, що з різних причин раніше не могли бути надрукованими. Тому багато документів друкувалися безпосередньо в тексті розвідок, за копіями, без використання оригіналів. Хоча переважно упорядники намагалися видавати документи буквальню, старі документи, як правило, передавалися у транскрипції та у спрощеному (щодо виносних літер, фонетичних особливостей) вигляді, адаптованими до сприйняття широкої громадськості.

Проте, не зважаючи на всі недоліки, документальні публікації УНТ були важливим внеском у становлення української археографії, сприяли піднесенню інтересу науковців до вивчення найважливіших проблем історії України. Тематику археографічних студій УНТ перейняла пізніше АК ВУАН.

¹ Яковлев С.О. Українська радянська археографія. – К., 1965. – С. 31, 49; Бутч Л.Л. Література до історії археографії // Іст. джерела та їх використання. – К., 1968. – Вип. 3. – С. 161-176; Коваль М.К. До питання про створення та діяльність наукових історичних установ на Україні в перші роки Радянської влади // Укр. істор. журнал. – 1966. – № 4. – С. 69; Дмитрієнко М.Ф. Археографічна робота в АН УРСР // Укр. іст. журнал. – 1969. – № 3. – С. 27-33; Радянські видання документальних матеріалів (1917-1968): Бібліогр. покажчик / Упор. Л.М.Гудзенко, М.Ф.Дмитрієнко, Т.М.Шелюх. – К., 1970. – 117 с.; Коментаренко Н.В. Установи історичної науки в Українській РСР (1917-1937 рр.). – К., 1973. – С. 84, 88; Шаталіна Є.П. Советская археография гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине, 1920-1941: Дис. канд. ист. наук. – Харьков, 1973. –

С. 65-67; *Мітков О.Г.* Радянське архівне будівництво на Україні, 1917-1973. – К., 1975. – С. 71-72; *Сарбей В.Г.* Исторична наука на Радянській Україні (до середини 50-х років) // Развитие исторической науки за роки Радянської влади. – К., 1973. – С. 18, 21, 22, 23; *Швидько А.К.* Этапы развития советской археографии на Украине и их особенности // Теоретико-методологические вопросы развития советской исторической науки: Межвузовск. сб. научн. тр. – Днепропетровск, 1987. – С. 42-51.

² *Грушевський М.С.* Передмова // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1. – С. III-VII; *Діяльність* історичної секції ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в році 1926. – К., 1928. – С. 26. Про деякі більш ранні згадки щодо археографічної комісії УНТ див. далі.

³ Див.: *Журба О.И.* Некоторые методологические вопросы становления украинской советской археографии // Теория и методика историографических и источниковедческих исследований / Под. ред. Н.П.Ковальского. – Днепропетровск, 1989. – С. 165-175.

⁴ *Грушевський О.* Українське наукове товариство в Києві та історична секція при Всеукраїнській Академії наук в рр. 1914 – 1923 // Україна. – 1924. – Кн. 4. – С. 182, 186; Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ). – Ф.10, од. зб. 17253, арк 5, 11; ЦДІАК. – Ф. 1235, оп.1, од зб. 1072, арк. 18-19. Трохи пізніше, 1925 р., у звіттовленні про працю історичної секції за рр. 1921-1924 О.С.Грушевський повідомляв, що, поставивши завдання вивчення економічного життя давньої України, але не маючи точних відомостей про склад деяких архівних збірок м.Києва, секція виділила зі свого складу невеличку археографічну комісію для виявлення матеріалів з економічної історії України. Ця комісія приступила до складання описів збірки О.Лазаревського, окремих томів Рум'янцевського опису та ін., і в цій праці активно співробітничала з АК ВУАН (див.: Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – К., 1925. – Кн.6. – С. VIII).

⁵ ІР НБУВ. – Ф.10, од. зб. 32919; 32328; ЦДІАК. – Ф. 1235, оп.1, од зб. 375, арк. 82. Записку, до речі, М.Василенку вдалося опублікувати лише 1926 р. – див.: Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1. – С. 147-161.

⁶ ІР НБУВ. – Ф.10, од. зб. 32919, арк. 48, 57 зв.

⁷ Там само. – Арк. 58 зв., 62, 63 зв., 65 зв.

⁸ ЦДІАЛ. – Ф.309, оп. 1, од. зб. 42, арк. 110 зв.; 129.

⁹ ІР НБУВ. – Ф. 40., од. зб. 1346 (1911 р.), арк. 38.

¹⁰ Там само. – Ф.10, од. зб. 31617.

¹¹ Там само. – Од. зб 32919, арк. 106.

¹² Там само. – Од. зб 31633, арк.1.

¹³ Там само. – Од. зб 31633, арк. 2.

¹⁴ Там само. – Од. зб 31633, арк. 1 зв.; од. зб. 31629.

¹⁵ Видання здійснили П.Щоголев у петербурзькому часописі з історії революційних рухів "Былое" (1906. – № 2. – С. 4-12; 1907. – № 8. – С. 200-228) та М.Стороженко у "Киевской старине"(1906. – № 2. – С. 135-152).

¹⁶ ЦДІАК. – Ф. 1235, оп.1, од зб. 375, арк. 67 зв. – 68.

¹⁷ Цю пам'ятку, впорядковану К.Лазаревською за московським примірником, видала 1929 р. АК ВУАН в "Українському архіві" (т.1).

¹⁸ З якоюсь долею впевненості можна також розглядати як доробок УНТ документальні публікації часопису "Наше минуле", що у 1918-1919 рр. видавало за редакцією П.І.Зайцева кийське видавничє товариство "Друкар". Авторами цього українознавчого часопису були передусім члени історичної та філологічної секцій УНТ. На сторінках "Нашого минулого", де було започатковано рубрику "Архів історичний", Д.Багалій надрукував нові матеріали з історії Кирило-Мефодіївського братства: "доклад" гр. С.Уварова та "мнение" гр. О.Орлова про діяльність братчиків, подані імператору Миколі I (Наше минуле. – 1918. – №2. – С. 171-179), П.Зайцев – нові документи про М.Гулака (Там само. – 1918. – № 1. – С. 54-56), а також опублікував не друквані раніш місця з "Журналу"

Т.Шевченка (*Там само.* – 1919. – № 1/2. – С. 3-16). З документів давніх часів було видано В.Модзалевським тестамент Єлени Адамовичової 1688 р., універсал Мазепи про козаків 1701 р., матеріали з історії козацького скарбу (*Там само.* – 1918. – № 1. – С.168-174). С.Єфремов розпочав видавати матеріали про цензурні утиски та заборину друку й розповсюдження українських книжок, а також опублікував два документи що висвітлюють участь українських політичних діячів у заходах, спрямованих на мирне розв'язання світової війни (*Там само.* – 1918. – № 3. – С.125-133). Були оприлюднені також декілька матеріалів штабу Київської військової округи про ставлення російської військової влади до українського руху під час I світової війни (*Там само.* – 1919. – № 1/2. – С. 162-166).

Кілька цікавих листів П.Куліша, Т.Шевченка, О.Бодяньського, В.Доманицького подано у рубриці “Архів літературний”.